

"לא לבייש את השני"**חלק א: הבסיס****תלמוד בבלי:**

בבא מציעא נח ב: כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים, לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שנאמר וגר לא תונה. תנו רבנן, לא תונו איש את עמיתו, באונאת דברים הכתוב מדבר... תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק, כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים, אמר ליה שפיר קא אמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא. אמר ליה אביי לרב דימי במערבא במאי זהירי, אמר ליה באחוורי אפי, דאמר רבי חנינא הכל יורדין לגיהנם חוץ משלשה, הכל סלקא דעתך, אלא אימא כל היורדים לגיהנם עולים חוץ משלשה שיורדין ואין עולין, ואלו הן, הבא על אשת איש, והמלבין פני חבריו ברבים והמכנה שם רע לחבירו. מכנה היינו מלבין אף על גב דדש ביה בשמיה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבריו ברבים, מנא לן מדדרש רבא, דדרש רבא מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו קרעו ולא דמו, אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ, ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה, ואני אומר להם מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

ואמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבריו ברבים, מנא לן מתמר, דכתיב היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה. אמר רב חנניא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצוות אל תונהו...

אבות ג יא: רבי אלעזר המודעי אומר, המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חבריו ברבים אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

רש"י:

בראשית לח כה: והיא שלחה אל חמיה - לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו, אמרה, אם מעצמו יודה יודה, ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו, מכאן אמרו, נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבריו ברבים.

ויקרא יט יז: הוכח תוכיח ולא תשא עליו חטא - לא תלבין פניו ברבים.

***

חלק ב: מדרשים / פרשנים**משנה תורה:**

חובל ג ז : אף על פי שהמבייש שאר העם בדברים פטור מן התשלומין, עוון גדול הוא, ואינו מחרף ומגדף לעם אלא רשע שוטה, ואמרו חכמים הראשונים שכל המלבין פני אדם כשר מישראל בדברים אין לו חלק לעולם הבא.

ספר חסידים:

נד, וראה שם עוד : איזו היא רציחה שאינה ניכרת לעינים, והעונש גדול מאד והעבירה קלה וחמורה היא למעלה, הוא המבייש פני חברו ברבים או מצערו בפני מי שמתבייש ומצטער, שאילו היה הורגו היה מקבל מיתה כדי שלא יהיה מתבייש. מי שבייש את חברו ומצטער ומתחרט אחר כך, ורוצה הוא לקבל את הדין ובא לפני יראי ה' למצא לו פתח תשובה, יאמרו לו, דע כי רעתך רבה, כי שפכת את דמו של חברך, שכן מצינו באביה בן רחבעם שהוכיח לירבעם בדברים ברבים, וניגף למות, לכן לך בני לפייס את חברך עד שיתפייס, ושמור והזהר מאד לנפשך שלא תבייש ושלא תלבין פני אדם, כי דרכן של בעלי תשובה להיות מאד מאד שפלי רוח וענוים סבלנים עלובים... וסבול את המביישים מדה כנגד מדה, ובזה יתכפר עונך...

ספר החינוך:

קדושים מצוה רמ : שלא לבייש אחד מישראל, וזה העון יקראו רבותינו ז"ל מלבין פני חברו ברבים, והלאו הבא על זה הוא מה שכתוב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, ואמרו בספרא מניין שאם הוכחתו ד' או ה' פעמים חזור והוכח, שנאמר הוכח תוכיח, יכול אפילו פניו משתנות, תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא.

שורש המצוה ידוע, לפי שהבושת צער גדול לבריות, אין גדול ממנו, ועל כן מנענו הא-ל מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר להוכיחם ביחוד ולא יתבייש החוטא כל כך. מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שלא בכל הדברים הזהרנו בכך, אלא בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי שמים אם לא חזר מן התוכחה, מצוה להכלימו ברבים ולפרסם חטאו ולבזותו ולקללו עד שיחזור למוטב, כדרך שעשו הנביאים לישראל... והעובר עליה והלבין פני חברו ברבים מזיד שלא מחמת עבירה על הענין שאמרנו, עבר על מצות מלך, אבל אינו לוקה, לפי שאין בו מעשה, וכמה שלוחים למקום להפרע מעוברי רצונו.

מנורת המאור:

נר ב כלל ה חלק א וב : כל האומר כנגד חברו בכוונה דברים שמתבייש חברו בשומעם, מלבין פניו בכח הבושת שמקבל, וחושב שכל העומדים שם ידעו שהדברים הם כנגדו, אף על פי שהאומר יוכל להציל עצמו מן הדבר. ועל זה המלבין אמרו ז"ל שחטאו שוה לשופך דמים, לפי שהמתבייש סרה ממנו אדמומית דמו בכח הבושה שעברה עליו, ודמה לו כאלו הרגו, ועל כן עשאוהו תולדת שופך דמים והשווהו לו... נמצא אף על פי דגלוי עריות ושפיכות דמים הם מהדברים החמורים אשר אמרו עליהם יהרג ואל יעבור, השוו אליהם מלבין פני חברו ברבים, מאחר שאין יצרו תוקפו לאדם לאמר דברים כאלו, כמו שתוקפו יצרו לגלוי עריות בגודל ההנאה, ולשפיכות דמים בגודל הכעס והשנאה.

מי שאומר ברבים דברים כנגד כבוד חברו, שהוא דבר ברור שיודעין כל השומעים שם שאומרים עליו, והוא דבר חמור בעיני אדם, על דיבור זה אמרו ז"ל שהוא חמור יותר מהבא על אשת איש ומשופך דמים, עד שהחמירו ואמרו עליו, שאין לו חלק לעולם הבא, שאפילו מי שיורד בעונו לגיהנם עד שממרק שם חטאיו, ובאחרונה יש לו חלק לעולם הבא, אינו אבד ונכרת מהכל. על כן אמרו כל המלבין פני חברו ברבים בדברים בחמור, בידעו שכל היושבים שם יבינו הדבר בשבילו, שאין לו חלק לעולם בא, כי רוע מחשבתו ודיבורו ועזות מצחו מעידים עליו שאינו מזרע הקדש, ואינו ראוי ליטול חלק לעולם הבא...

ארחות צדיקים:

שער התשובה: המלבין פני חברו יתענה ארבעים יום או יותר, וילקה בכל יום, ויתודה כל ימי חייו. המכנה שם לחברו יבקש ממנו מחילה בפני רבים וילקה ויתענה ארבעים יום, ויתודה בצנעה בכל יום...

מהר"ל:

חידושי אגדות סוטה י: נח לאדם וכו', אף כי כבשן האש הוא כליון גדול, להפסיד האדם בכבשן, אף כי אינו דומה להריגה וסקילה שאינו כליון גמור שנשאר ממנו דבר, אבל כבשן האש כל עצמותיו נפסדים, מכל מקום אין ההפסד כל כך כמו הפסד של מי שמלבין צלם האדם, כי המלבין פני חברו ברבים, הצלם של אדם שהוא דבר אלקי נבדל, שכן אמרו כי בצלם אלקים עשה את האדם, הוא מקבל הפסד, והפסד זה אינו טבעי, ולאפוקי כבשן האש אם הוא מפסיד העצמות אינו פועל בצלם אלקים, ואין זה רק מיתה לאדם לגוף שהוא טבעי, אבל המלבין פני חברו ברבים הוא מפסיד ומבטל צלם האלקים שאינו דבר טבעי... ומפני זה אמרו המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, הנבדל האלקי.

***

חלק ג: מאמרים / חבורות

מאמר א:

איסור הלבנת פנים

בגמ' ברכות (דף מ"ג ע"א) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים, מנלן מתמר, שנאמר (בראשית ל"ח, כ"ה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר, לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, פירש רש"י ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של "יהודה" הם, ולו אני הרה, אלא אמרה "לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" אם יודה יודה, ואם לאו אשרף, ולא אלבין פניו.

וכתבו התוס' (סוטה דף י' ע"ב ד"ה נוח) ונראה האי דלא חשיב ליה בהדי ג' עבירות, שאין עומדין בפני פיקוח נפש, עבודת כוכבים, וגלוי עריות, ושפיכת דמים, משום דעבירת הלבנת פנים, אינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות מפורשות (עכ"ל).

רואים מדברי התוס' שנקטו כך להלכה, דאיסור הלבנת פנים הוא ביהרג ואל יעבור, ולא תקשה אם כך, יש ארבע עבירות ביהרג ואל יעבור, ואנו יודעים רק על שלוש, ולכך תירץ דשלוש עבירות שהם ביהרג ואל יעבור, נכלל רק אלו שמפורש איסורם בתורה, משא"כ הלבנת פנים, הגם שגם הוא ביהרג ואל יעבור, מ"מ כיון שלא מפורש זאת בתורה, לא הכלילו זאת איתם.

והרי"ף והרא"ש, הגם כאן בגמ' ברכות לא הביאו הלכה זו, אמנם הלכה זו נכתבה גם בגמ' כתובות (דף ס"ז ע"ב), סוטה (דף י' ע"ב), בבא מציעא (דף נ"ט ע"א), ושם בגמ' (בבא מציעא) הביאו הרי"ף (שם פרק ד' דף ל"ג ע"א), והרא"ש (שם פרק ד' סימן כ"ב) גמ' זו "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פניו ברבים".

גם החינוך (סימן ר"מ), ושערי תשובה (שער השלישי מדריגה תשיעית ס"ק קל"ט), וארחות צדיקים (שער ג' שער הבושה) הביאו גמ' זו.

אמנם הרמב"ם לא הביא גמ' זו, הגם שכתב על איסור הלבנת פנים ארבעה פעמים, מ"מ לא הביא שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים.

דז"ל בהלכות דעות (פרק ו' הלכה ח') אסור לו לאדם להכלים את ישראל, וכל שכן ברבים, אע"פ שהמכלים את חבריו אינו לוקה, עון גדול הוא, כך אמרו חכמים (אבות פרק ג' משנה י"א) המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבריו ברבים, בין קטן בין גדול

ובהלכות תשובה (פרק ג' הלכה י"ד) כתב הרמב"ם וז"ל: כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו, אע"פ שהן מישראל, אין לו חלק לעולם הבא, ויש עבירות קלות מאלו, ואף על פי כן אמרו חכמים שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא, וכדי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן, ואלו הן: - והמלבין פני חבריו ברבים.

וכתב עוד הרמב"ם (חובל ומזיק פרק ג' הלכה ז') אע"פ שהמבייש שאר העם בדברים, פטור מן התשלומים, עון גדול הוא, ואינו מחרף ומגדף לעם, אלא רשע שוטה, ואמרו חכמים הראשונים (אבות פרק ג' משנה י"א) שכל המלבין פני אדם כשר מישראל ברבים, אין לו חלק לעולם הבא.

ובספר המצות (לא תעשה ש"ג) כתב הרמב"ם וז"ל: הזהיר שלא לבייש קצתנו את קצתנו, וזהו הנקרא מלבין פני חבריו ברבים (עכ"ל).

הרי שלך לפניך שארבעה פעמים כתב הרמב"ם על איסור הלבנת פנים, ולא הזכיר אף פעם הלכה זו, "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילבין פני חבריו ברבים".

גם הסמ"ג (לא תעשה וי) לא הביא זאת, רק כתב שלא להלבין פני אדם מישראל - אמרינן בגמ' (ב"מ דף נ"ח ע"ב) כל המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

גם הטור (חוי"מ סימן ת"כ דף צ"ח ע"ב) והשו"ע (שם סעיף ל"ט) לא הביאו זאת, רק כתבו אע"פ שהמבייש לשאר אדם בדברים אינו בר תשלומים, מ"מ עון גדול הוא, ואין המחרף ומגדף לעסומביישן, אלא שוטה רשע וגס רוח, ואמרו חכמים הראשונים (אבות פרק גי משנה י"א) כל המלבין פני חברו שהוא אדם כשר מישראל, ברבים, אין לו חלק לעולם הבא.

גם המג"א (או"ח סימן קנ"ו ס"ק א') הביא הלכה זו שהמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

היוצא מכל זה, שכל הראשונים (חוץ מתוס') לא הביאו להלכה גמי' זו "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים". וגם האחרונים לא הביאו זאת להלכה, וגם בשו"ע לא נפסק כך להלכה.

רק הפר"ח (מים חיים, הלכות יסודי התורה פרק הי הלכה אי) על דברי הרמב"ם (שם) דעל שלוש עבירות, עבודה זרה גלוי עריות, שפיכת דמים יהרג ואל יעבור, הוסיף הפר"ח "וכן הלבנת פנים" כדאמרינן בגמ' נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים, וכבר כתבו התוס' (סוטה דף י' ע"ב ד"ה נוח) דהא דלא חשיב לה בהנהו שלוש עבירות, משום שאינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות המפורשות (עכ"ד). וצריכים להבין מהיכן לקחו הראשונים, שגמ' זו הוא להלכה ולא למעשה.

ולענ"ד נראה שהבינו זאת מלשון הגמ' "נוח לו לאדם", ולא כתבו לשון "חייב אדם", וכדומה.

ותמכתי יסודתי מלשון המאירי, שמדבריו משמע, שחז"ל לא התכוונו לומר שבאמת יעשה אדם כך, רק רצו להראות מה חומר עון זה.

דז"ל המאירי (ברכות דף מ"ג ע"ב, סוטה דף י' ע"ב, ב"מ דף נ"ט ע"ב) לעולם יזהר אדם שלא ילבין פני חברו ברבים.

וכתב (ברכות שם) "דרך צחות אמרו" נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים.

וכתב (כתובות דף ס"ז ע"ב, סוטה שם) "דרך הערה אמרו" נוח לו לאדם להפיל עצמו בתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים.

וכתב (סנהדרין דף י' ע"ב) "מדרכי המוסר שלא יבייש את פני חברו ברבים (עכ"ל המאירי).

רואים מדבריו המאירים, שהמאירי

הבין, שהגמ' אמרה זאת "דרך צחות" "דרך הערה" "דרך אזהרה" "מדרכי המוסר", אבל לא שאדם יאבד עצמו לדעת בשביל זה.

וכנראה שלזה התכוון החינוך (סימן ר"מ) שכתב וז"ל: ואמרו ז"ל על דרך אזהרה בענין זה נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים (עכ"ל), היינו שזה אזהרה גרידא.

(והגם שבהגהות לחינוך ממכון ירושלים, ראיתי שכותב שהחינוך סובר כהשערי תשובה, ולא כהמאירי (עכ"ד), אמנם הנלעי"ד כתבת).

וכמו שרואים בגמ' (ב"מ שם) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש, ואל ילבין פני חברו ברבים (עכ"ל), לא יעלה על הדעת, שזה הלכה למעשה, כשעומד לאדם שני עבירות אלו, שיניח זאת ויעשה האחרת ח"ו, כך לא יעלה על הדעת שאדם יאבד עצמו לדעת בשביל זה, רק הגמ' כתבה זאת להראות לנו עד היכן גדול עון זה מנשוא, כמו שמאבד עצמו לדעת חמור זאת לכל אחד ואחד, ורואים זאת בחוש על הרבה אנשים שאוכלים

מאמר ב:

איסור הלבנת פנים:

א: אסור לבייש שום אדם מישראל הן איש הן אשה, הן גדול צהן קטן אשר מכיר בבשתו, ואם בייש אחד מהם עובר בלא תעשה שנאמר במצוות תוכחה "ולא תשא עליו חטאי וקבלו רז"ל היינו שלא לביישו, ואם במצוות תוכחה כר שלא במקום תוכחה על אחת כמה וכמה. (וזה לשון החינוך מ' ש"ח); לפי שהבושת צער גדול הוא לבריות אין גדול ממנו, על כן מנענו האל מלצער בריותיו. גם קרוביו ובניו בכלל האיסור אלא א"כ אינו יכול לחנכם בדרך אחרת וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות ח"ת פ"ד ה"ה) לגבי תלמיד: אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו, חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן.

ב: וכל שכן אם מבייש אותו ברבים שעונו גדול הרבה מאד, וארז"ל המלבין פגי חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, "רבים" — לענין זה הוא ג' בני אדם היינו שנים מלבד המבייש בין אנשים ובין נשים, (מצוות הלבבות הלכות הלבנת פנים סע"ג). "נוח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים" (סוטה י') [כמו המעשה בתמר, ואף שיהודה היה צריר להודות ולבייש עצמו]. לדעת התוס' שם, ורבינו יונה בשער תשובה יהרג ואל יבייש פני חברו ברבים, מפני שזה אביזריהו דרציחה, סיפור דבר שיתפרסם ויביישנו בפרהסיא הוי כמביישו ברבים אף שסיפר שלא בפניו (מצות הלבבות)

ג: אסור לעשות פעולות הגורמות לבושה: לכן אם שאל את רבו שאלה ולא ענהו לא יחזור שוב וישאלנו שמא לא ידע להשיב ויתבייש (גמרא מו"ק ט"ז), צריר להיות זהיר באיזה אופן ישאל את רבותיו וחביריו כדי שלא יביישן ("אורות אילים" מו"ק ה), אורח שבא לביתו אל ידבר עמו בלימוד אלא אם יודע שהאורח יודע להשיב, או בינו לבין עצמו כדי שלא יביישנו (ספ"ח סי' שיי"ב), מי שאין לו אלא עין אחת אסור להזכיר בפניו דבר של עין אחת, מי שנתלה קרובו לא יאמר "תלה לי חפץ זה", ספ"ח סי' תרל"ה). אבל מותר לגרום בושה למי שעשה עוולה, כגון מי ששחט,

מותר לבחון אותו אם יודע הלכות שחיטה אף שיתכן שאינו יודע ויתבייש משום כר (ספ"ח תרמ"ב). אדם שלימד אחרים וטעה, ואם יאמר לו שטעה יתבייש, אל יאמר לו, אלא יודיע לאחד מאוהביו והוא יגיד לו" (ספר חסידים סי' קלט"). לא יקרא לאדם בשם כינוי או קיצור אם גורם לו בושה ואפילו כבר הורגל בשם ואינו מתבייש אסור. לא יספר שפלוני רצה לשאת את בתו והוא סירב כיון שהוא מתגאה ופלוני מתבייש (ספ"ח).

ד: המוכיח חבירו בינו לבין עצמו בסתר ולא חזר בו מכלימים אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפין אותו עד שיחזור למוטב, מאר אם חטא רק לו אסור לביישו על בר (חיגור מ' ר"מ). אר חטא לאחרים, הוי כחטא של בני"א למקום, ומכלימים אותו על כך (מניח שם).

מאמר ג:

באיסור הלבנת פנים

והיא שלחה אל חמיה לאמר

בב"מ דף נט. ילפינן מהכא דנח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

וכתב הרבינו יונה בשער שלישי אותקל"ט דהטעם דיהרג ואל יעבור כיון דהוי אבק רציחה, ומה שאין חלק לעוה"ב משום דהוי כעבירות חמורות שאין להם חלק לעוה"ב.

הרמב"ם בפ"ג מחו"מ ה"ז כתב דהמלבין פני אדם כשר מישראל אין לו חלק לעוה"ב, וצ"ב דהא אף אדם שאינו כשר אסור לרצוח, ואמאי ליכא איסור אלא באדם כשר, וע"כ דס"ל לרמב"ם דאיסור מלבין פני חבירו אינו מחמת לתא דרציחה, וצ"ב.

וכן מוכח מדברי התוס' בסוטה דף י: דהקשו התוס' דאמאי לא נמנה הלבנת פנים בהדי ג' עבירות, וצ"ב דהא שפיכות דמים הוי בכלל ג' עבירות, וע"כ דס"ל לתוס' דאיכא איסור מחודש להלבין פני חבירו.

וכן מבואר מדברי המאירי בב"מ שם דכתב המאירי דדין עבירה זו חמורכ"כ לפי שאנשים אינם מחשיבים עבירה זו ולא עבדו עליה תשובה, ומשמע דאין חומרתה מחמת דינא דרציחה.

אלא דאכתי צ"ב אמאי נאסר דוקא להלבין פני אדם כשר ויעוין במאירי בב"ק דף צא. דאיש שאינוכשר מותר לביישו בכדי לאפרושי מאיסורא.

ולולי דבריו היה נראה באופ"א דהנה הרמב"ם שסה"ב כתב דהמבייש את הערום פטור וכן המבייש את השוטה פטור, ומבואר מדבריו דאנשים שאינם בני בושת אין בביושם איסור הלבנת פנים.

ולפ"ז נראה לבאר טעמא דהמלבין פני ישראל בלבד עובר באיסור זה לפי דרך בישראל איכא למעלת הבושה וכפי דאמרינן בנדרים דף כ. דכל מי שאין לו בושה בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, ומבואר התם דהבושה היא יראת שמים דאיתא התם תניא בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה בלבתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מכאן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן". ומעתה נראה דאדם שאינו כשר שאין בו יראת שמים הרי דאין בו בושה וכל דאין בו בושה ליכא איסור בביושו דרק מאן דהוא בר בושת איכא איסור בביושו.

מאמר ד:

חומר איסור הלבנת פנים

א. איתא בגמרא (ברכות מג: ב"מ נט. ועוד) "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" וכו'. ומבאר רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות קלט) שהלבנת פנים נחשבת כאבק רציחה, "כי פניו יחווירו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה וכו', והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות וכו', וכמו שאמרו (סנהדרין עד.) כי יהרג ולא ירצה, ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים" וכו', יעו"ש. ביותר צריך להזהיר על הלבנת פנים ברבים, ובפרט במקום קדוש כמו בבית הכנסת, מה גם שלפעמים זה קורה בפני הס"ת, "שזה ג"כ עון חמור בפני עצמו, כי אפילו המבזה חברו בפני ת"ח, אמרו חז"ל (סנהדרין צט:) שהוא אפיקורוס ואין לו חלק לעולם הבא, וכ"ש למבזה חברו בפני הס"ת וכבוד השכינה" (גליון מהרש"א יו"ד סי' רמג; מ"ב סי' קנא סק"ב). ואמנם, לאו דוקא ברבים אסור לבייש חברו, אלא אפילו בינו לבינו גם כן אסור לביישו. ומש"כ "ברבים", היינו כשמוכיח את חברו על עבירה שעשה, שאז מותר להוכיחו בינו לבינו ולא ברבים, אבל לבייש חברו אסור אפילו בינו לבינו (כ"כ בשו"ע הרב או"ח סי' קנו ס"ח).

[ועי' בזה הקדוש פרי' קדושים (פה ע"א) שהמלבין פני חברו מעורר על עצמו דינים ל"ע.

ועי' נוראות באריכות בפרי' שלח (קסז ע"א) חומר העונש בעלמא דאתי לזה המבייש חברו ברבים, ואת אשר מסופר שם מת"ח אחד שבייש פעם את חברו, והיה אותו ת"ח מחוץ ישיבה של מעלה מ' יום וכו', עי"ש דברים חוצבים ומלהיבים].

ב. חמור ביותר הוא בזיון תלמידי חכמים, וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמג ס"ו): "עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל 'כי דבר ה' בזה' (במדבר טו, לא)". ומצינו ברבי אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי שנענש לאחר פטירתו על ששמע בזילותא דת"ח ולא מחה כדבעי (עי' ב"מ פד:), והטעם שנענש כל כך, משום שהוא היה "רגיל לדקדק בכך, ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה (רש"י מכות כד. ד"ה כגון ר"א). וראשי וממוני הקהל דינם כתלמידי חכמים לענין זה (עי' ש"ך חו"מ סי' תכ סק"ט).

ג. ואפילו עוברי עבירה אסור לבייש, וכדאיתא בגמרא (סוטה לב:): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מפני מה תקנו תפלה בלחש, כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" וכו', ופירש"י: "שלא לבייש את עוברי עבירה - המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם". [ועי' מג"א (סי' תרז סק"ב), דלפי זה אמנם בחטא שאינו מפורסם לא יתודה בקול רם, אבל בחטא מפורסם יכול להתוודות בקול רם, יעו"ש (ועי' בשו"ע הרב)].

ד. עוד איתא (ב"מ נח:): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו 'ויראת מאלקיך' וזה לא נאמר בו 'ויראת מאלקיך'. ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו". ואמנם כן נפסק בשו"ע (חו"מ ריש סי' רכח), ומפורש שם הטעם שאונאת ממון ניתנת להשבון, מה שאין כן באונאת דברים, ועוד, דזה בגופו וזה בממונו. [ואע"ג שאח"כ מבקש ממנו מחילה, מכל מקום מה שהיה היה (כן מפורש בשטמ"ק ב"מ שם)]. ואיתא בספר החינוך (מצוה שלח): "ואפילו בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי, זולתי במה

שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו ובני ביתו של אדם (עי"ש במנ"ח דהלאו דאונאה קאי גם אקטנים), המיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד".

ונסיים בהא דאיתא בשם הגאון בעל ה'חזון איש' זצ"ל (מובא בס' אילת השחר עה"ת להגרא"ל שטיינמאן שליט"א) שאמר, ששיא המדרגה שיכול איש להשיג בעוה"ז הוא, אם יכול לעבור כל חייו בעוה"ז מבלי לצער או לבייש שום איש.

מאמר ה:

הלבנת פנים

אסור לאדם לצער את חברו בדיבור, ואיסור זה נקרא "אונאת דברים", ומקורו בפסוק (ויקרא כה, יז): "וְלֹא תֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶתֶּ מְאֹלֶהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". למשל, אם יבואו ייסורים על חברו, לא יאמר לו: "כנראה שאתה חוטא, ועל כן הקב"ה הענישך". אבל מי שיודע בחבירו שמעוניין לשמוע ביקורת, מצווה להעיר לו. וכן אמרו חכמים: "אם רואה אדם שייסורין באין עליו – יפשפש במעשיו" (עי' ברכות ה, א-ב).

ועוון אונאת דברים חמור מעונו של הגורם לחבירו הפסד ממון, שלגבי אונאת דברים הוסיפה התורה והזהירה: "וְיִרְאֶתֶּ מְאֹלֶהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", מה שלא הזהירה לגבי הגורם לחבירו הפסד ממון.

ואם הלבין את פני חברו ברבים, הרי הוא כאילו שופך דמים, שמרוב בושה תחילה הוא מאדים ולאחר מכן דמו מסתלק מפניו והוא נעשה חיוור, ופניו נראות כפני מת. ואם הוא רגיל לעשות כך, אמרו חכמים שאין לו חלק לעולם הבא, והוא יורד לגיהנם ואינו עולה (ב"מ נח, ב). ומדבר זה צריכים להתיירא מאוד אישי התקשורת, שלעיתים עושים את פרנסתם מהלבנת פני אנשים הגונים ברבים (ומותר לפרסם גנותם של רשעים כפי שלמדנו בהלכה הקודמת, ועיין בהמשך הלכה כג, אימתי יש צורך לבקר אישי ציבור ברבים).

ואמר רבי שמעון בן יוחאי (שם): "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים". שכך למדנו מתמר, שהעדיפה להישרף באש ובלבד שלא להעליב את יהודה ברבים (עיין בראשית פרק לח), ולבסוף זכתה ויצאו ממנה מלכים, שכל שושלת מלכי בית דוד מצאצאיה.

אבל מי שהוא רשע, מותר להלבינו כדי למנוע את הרבים מללכת בדרכיו, שנאמר "וְלֹא תֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ" – "עם שאתך בתורה ובמצוות – אל תונהו" (ב"מ נט, א). ועיין בהלכה ה' איזהו רשע).

מאמר ו:

שלא לבייש את מי שאין לו

א היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב ויום הכפורים, שבהם בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים, שלא לבייש את מי שאין לו וכו'. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים וכו'. משנה תענית כ"ו:

כמה תקנות תקנו חכמים שלא לבייש את מי שאין לו, ולא לבייש את מי שאינו יודע. במסכת בכורים אומרת המשנה: בראשונה מי שהיה יודע לקרות מקרא בכורים - קורא, ומי שאינו יודע מקרין אותו, ונמנעו מלהביא בכורים, התקינו שיהיו מקרין הכל (בכורים פ"ג מש' ז').

ומטעם זה אומר תוספות:

"מה שרגילים עתה לקרות (שליח צבור עם הקורא) זהו מפני כבודו של הקורא, שלא לבייש את מי שאינו יודע. ושם במועד קטן כ"ז מובאות כמה תקנות שתקנו חכמים שלא לבייש את מי שאין לו. (מסכת מועד קטן כ"ז: ד"ה בכליכה וכו').

ת"ר: בראשונה היו מוליכים בבית האבל עשירים בקלות של כסף ושל זהב, ועניים בסלי נצרים של ערבה, והיו עניים מתביישים, התקינו שיהיו הכל בסלי נצרים. וע"ש עוד תקנות.

יש להניח, שאילו בזמן חכמי המשנה, היו נוהגים להוציא הוצאות כה גדולות על חתונות כמו בימינו, והדבר גורם שאנשים דוחים את החתונה בגלל חוסר כסף, ואנשים אינם יכולים לעמוד בלחץ החברתי ולהסתפק בחתונות מצומצמות, ויש שנכנסים לחובות גדולים הרבה למעלה מיכולתם, היו בוודאי מתקנים תקנה, שאין להוציא על חתונה אלא סכום מסוים השוה לכל נפש, או שהיו מגבילים את מספר המשתתפים למאה או מאתיים, או שהיו מגבילים גם בכסף וגם במספר האנשים. חכמים נתנו בזה כיוון לכל הנהגתו של אדם. להיות רגיש ולשים לב שהנהגתו לא תגרום בושה לאחרים. זה יכול להיות בלבוש, אם אשה מתלבשת בצורה מפוארת ויקרה שמנקרת את העיניים, וגורמת לחברותיה להרגיש לא נעים בבגדיהן, הנהגה זו לא נכונה. וכי תאמר האם אשה חייבת להימנע מללבוש בגדים יפים החביבים עליה, תשובתי שכל אישה רשאית להתלבש יפה ולהראות נחמד, אבל בצניעות, באופן שלא מעוררת קנאה, באופן שנעים להיות בחברתה.

וכן הדבר בעיניים רוחניים. יש להימנע מלהבליט הישגים רוחניים כאשר זה מבייש אחרים. אמנם אדם לא חייב לכלוא את חידושי תורתו שמא זה יגרום אי נעימות לחבריו, אך עליו לומר את חידושי בצניעות בענווה, באופן כזה שישמח את חבריו והם ישמחו בהצלחתו. ועל כך הרי יש תפילה מיוחדת לנכנס לבית המדרש, שישמחו בי חברי ואשמח בהם. כלומר לא להיות תחרותי, לא ליצור מתח עם הסביבה, לא לנסות להראות אני מוצלח מכולם, אלא אדרבא לשמוח בהצלחתו של החבר, ולגרום לו להרגיש טוב בחברתך, וממילא גם הוא ישמח בהצלחתך.

נמצא שאדם צריך להיזהר לא רק שלא לבייש את חברו שזה לאו של תורה, אלא אף לא לגרום בושה לחברו בעקיפין, ולהימנע גם מגרמא של איסור. לאמר, יש לתת את הדעת על כל מעשה מה הוא עלול לגרום לאחרים. וחכמינו אמרו נוח לו לאדם שיטיל את עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנלן מתמר שלא אמרה ליהודה ממך אני הרה, אלא אמרה לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אם יודה בעצמו יגלה, ואם לאו תשרף ולא תגלה את הדבר (סוטה י:). כלומר הלבנת פנים חמורה כמו שפיכות דמים, ומוטב שאדם ישרף ואל "יהרוג" אחרים בהלבנת פנים. כי פיקוח נפש אינו דוחה איסורי שפיכות דמים. ועיין שם תוספות, שאומר מדוע לא הוזכר מלבין בין העבירות שאין עומדים בפיקוח נפש, כי לא נקט אלא בעברות שמפורשות בתורה, ואם כן מובן שגרימת הלבנת פנים יש בזה איסור חמור כמו גרימת מות ברשלנות.

מאמר ז:

האיסור לבייש אחרים

הרמב"ם כולל את האיסור לבייש את הזולת בספר המצוות (לא תעשה שג): "שהזהירנו שלא לבייש קצתנו את קצתנו, וזהו העון אשר יקראו אותו מלבין פני חברו ברבים".

בהלכותיו (הלכות דעות ו, ח) הרמב"ם מרחיב את הדיבור באיסור זה:

"המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר: 'ולא תשא עליו חטא' (ויקרא יט, יז). כך אמרו חכמים: 'יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות, ת"ל ולא תשא עליו חטא'. מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים".

הרמב"ם ממשיך לבאר את חומרת האיסור:

"אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה עליו, עון גדול הוא. כך אמרו חכמים: המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (אבות ג, טו). לפיכך, צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים, בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו.

בעקבות חז"ל, שמשווים הכלמת האחר להריגתו (שכן הדם עוזב את פניו), פוסקי ההלכה מדגישים את הסבל הקשה של תחושת הבושה. רבנו יונה (שערי תשובה קלט) כותב שהסבל של בושה גרוע עוד יותר מן המוות, וכך ב'ספר חסידים' (נד) כותב שבהינתן הבחירה, אדם היה בוחר מיתה ולא הכלמה ברבים. בספר 'מגן אבות' (ג, טו) מוסיף שהסבל של מיתה הוא רגעי, ואילו הסבל של בושה יכולה להתלוות לאדם לכל אורך חייו.

העונש על הלבנת פנים

כאמור מדברי הרמב"ם, אין עונש מלקות על המלבין פני חברו ברבים, וזאת מפני שמדבור באיסור ש"אין בו מעשה" – לבד מדיבור, אין העובר צריך לעשות שום מעשה כדי לבייש את זולתו. אולם, כתב ב'ספר החינוך' (מצווה רמ) שיש להקב"ה דרכים רבות כדי לוודא שיבוא העובר על עונשו.

מלבד עונשים בידי שמים, אנו מוצאים שפוסקים מאוחרים קובעים עונשים קונקרטיים למי שמבייש את חברו ברבים. הרא"ש (בבא קמא ח, טו) מצטט מדברי ר' שרירא גאון שיש לנדות את מי שמלבין פני חברו ברבים, ואף הרמב"ם (הלכות חובל ומזיק ג, ה) קובע שעל כל בית דין לקבוע את העונש הראוי לעבריין. שתי גישות אלו מוזכרות ב'שולחן ערוך' (חושן משפט תכ, לח).

בנוסף לכך, הרמ"א מביא דעה שהגם שאין המלבין פני חברו לוקה מדין תורה, יש לו ללקות מכת מרדות מדרבנן. הסמ"ע (ס"ק מט) מבאר שיש לו ללקות מפני הלאו של "לא תונו" (האיסור לצער את חברו), ולפי זה ההלכה תחול גם על המבייש את חברו שלא ברבים.

מלבד כל הנ"ל, במשנה (אבות ג, יא) מבואר שהמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. יש לציין שבהלכות תשובה (ג, יד) כותב הרמב"ם שקביעה זו (שאין לו חלק לעולם הבא) נאמרה דווקא במי שרגיל להלבין פני חברו ברבים, ולא במי שעושה כן באורח חד-פעמי בלבד.

רבנו יונה (שערי תשובה, שער ג, אות קמא) מוסיף שבניגוד לרוצח, שיכול להבין את חומרת מעשיו ולחזור בתשובה עליהם, הרי שמי שמלבין את פני חברו אינו מכיר בגדול עוונו, ולכן קשה לו להתעורר לחזור בתשובה.

מה נקרא 'רביס'?

החומרה הייחודית של מלבין פני חברו נאמרת דווקא בעושה כן בפני 'רביס'. עולה השאלה: מה נקרא 'רביס'?

דעה אחת היא שאין 'רביס' אלא עשרה. אפשרות זו מועלית על-ידי היפרי מגדים (ראה להלן), וכך עולה מדברי ה'באר שבע' (סנהדרין צא, א, ד"ה המלבין), הכותב שהמלבין פני חברו ברביס נקרא אפיקורס, שכן לא עדיף המבייש את חברו ברביס ממי שמבייש את חברו בפני תלמיד חכם (לפי דעה אחת בגמרא, אפיקורס הוא מי שמבייש את זולתו בפני תלמיד חכם). ה'באר שבע' מוסיף שניתן גם להניח שנמצא תלמיד חכם בין הרביס. משתי דרכיו מבואר שמדובר על נוכחות של עשרה.

אולם הי'חפץ חיים' (ספר חפץ חיים, פרק ב, אות א, בהגהה) פוסק שחומרת האיסור של מלבין פני חברו נאמרת אפילו בפני שלשה, שהוא המספר הקטן ביותר שנחשב ל'רביס'. מתוך דברי הי'חפץ חיים' בהקדמה לספר (יד) נראה שמדובר על שלשה לבד מהמבייש והמתבייש, שכן מחלק שם בין נוכחות 'אחרים' לבין נוכחות 'רביס'. נראה אפוא שנוכחות 'אחרים' היינו שיש שנים מלבד המבייש והמתבייש, ועדיין אין בכך 'רביס' עד שיהיו שלשה לבד מהמבייש והמתבייש.

דעה שלישית, ונראה שהיא העיקר להלכה, מצריכה שלשה נוכחים לבד מהמבייש והמתבייש, ובלאו-הכי אינם נקראים 'רביס'. כך גם פסק ב'פרי מגדים' (מתן שכרן של מצוות, כלל ה), והוראה זו מובאת בכמה מספרי האחרונים (עי' שו"ת בנין ציון, סי' קעב; תורת האדם לאדם, ח"ו, עמ' 222).

ייהרג ואל יבייש?

כדוגמה נוספת של חומרת החטא, חז"ל מלמדים, כפי שפתחנו, ש"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברביס". לימוד זה עולה מתוך מעשה תמר, שבחרה להימנע מלחשוף את זהותו של יהודה, למרות גזר-דין המוות שחרף על ראשה.

על אותה הדרך, רבנו בחיי (בראשית מה, א) מסביר שיוסף ציווה שלא יהיה אדם בחדר בשעה שהתוודה לאחיו – למרות שבכך הוא סיכן את חייו (שכן בהיותו לבד היו יכולים האחים, שטרם הכירוהו, להרגו) – כדי שלא יבואו לידי בוש. כתמר, הוא היה מוכן להסתכן כדי להימנע מלהלבין פני אחיו ברביס.

לדעת התוספות (סוטה י, ב), דברי הגמרא מתכוונים להוראה מעשית. תוספות שואלים למה האופן של מלבין פני חברו ברביס אינו נמנה בין המקרים שבהם אמרו חז"ל שחייב אדם "ליהרג ולא לעבור" – שפיכות דמים, עבודה זרה, וגילוי עריות (פסחים כה, א-ב). על כך מתרצים התוספות שהגמרא עוסקת אך באיסורים שנאמרו בפירוש בתורה. האיסור על הלבנת פנים אינו

מופיע בפירוש בתורה, ולכן למרות החיוב למסור את הנפש ולא להלבין פני האחר, אין חז"ל מונים את האיסור בין שפיכות דמים, גילוי עריות, ועבודה זרה.

ברור אפוא שלדעת התוספות הלכה זו היא אכן "הלכה למעשה", שהייתה ראויה להימנות עם שאר עבירות חמורות שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור".

מעין שפיכות דמים

רבנו יונה (שערי תשובה ג, קלט) אף הוא מבין שההלכה המעשית היא שיש לאדם ליהרג ולא להלבין את פני חברו ברבים. רבנו יונה אינו מתייחס בפירוש לקושיית התוספות, אך מסביר, על-פי דברי הגמרא (בבא מציעא נח, ב), שהלבנת פנים היא מעין הריגה (חז"ל מדגישים את השוני בצבע הפנים – הלבנת פנים – שהוא מעין שפיכות דמים). לאור השוואה זו קובע ר' יונה שעל דרך איסור רציחה, יש לאדם למות ולא להלבין פני חברו ברבים.

ייתכן אפוא שחז"ל לא מנו את איסור הלבנת פנים מפני שהוא כלול באיסור שפיכות דמים.

יש מקום להקשות על דברי ר' יונה, שהרי חז"ל (פסחים שם) קובעים את הסיבה לכך שעל האדם למות ולא להרוג את חברו הוא מפני ש"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפיי". אין אנו יודעים איזה דם 'אדום יותר', ולכן אסור לאדם להרוג את זולתו כדי להציל את עצמו.

רצינואל זה לכאורה אינו נוגע להלבנת פנים: אמנם אין לדעת איזה דם 'אדום יותר', אבל הרי שניתן להניח שדמו הליטראלי של אדם – דמו ממש – אדום יותר מהדם המטפורי של הלבנת פנים. לכל הפחות, הרי שאין ללמוד את הדין של הלבנת פנים מהדין של רציחה ממש?

אנו למדים לכאורה מכך שר' יונה הבין שהסיבה המהותית הגוזרת שאסור לאדם להרוג כדי להציל את עצמו הוא מפני חומרת איסור רציחה – על דרך איסור עבודה זרה וגילוי עריות. דברי הגמרא ("מאי חזית") באים לתת תוספת ביאור והסבר, אבל ההבנה הבסיסית של ההלכה אינה מצריכה את הביאור הנוסף. ביאור זה כבר נאמר על-ידי הכסף משנה (יסודי התורה ה, ה; ראה גם שו"ת חמדת שלמה סימן לח, וחידוש ר' חיים הלוי על הרמב"ם). מתוך תפיסה זו הבין ר' יונה שיש להרחיב את ההלכה אף בנוגע לאיסור הלבנת פנים.

יבייש ואל ייהרג

הרב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה, ח"א, סימן ז) מעלה את השאלה של חילול שבת לצורך הצלת אדם מהלבנת פנים ברבים. רב שלמה זלמן מניח כפשוטו שאין היתר לחלל שבת לצורך הצלת אדם מבושה, אך שואל: אם דומה הלבנת פנים לרציחה, עד כי יש לאדם למות ולא להלבין פני חברו ברבים, למה אסור לחלל שבת כדי להציל מהלבנת פנים?

הרב שלמה זלמן אינו מציע תשובה ברורה לשאלה זו, אך ברור מתוך דבריו ששתי ההלכות נכונות: מחד, אסור לחלל שבת כדי להציל אדם מבושה ברבים, ומאידך יש לאדם ליהרג ולא להלבין פני חברו ברבים.

אולם, אין תמימות דעים בין פוסקי ההלכה בנוגע לחובת האדם להקריב את חייו למען הימנעות מהלבנת פנים. הרמב"ם, למשל, אינו מזכיר הלכה זו כלל; כמו כן לא נראה שלדעת הרמב"ם הלבנת פנים היא בכלל שפיכות דמים, שכן הרמב"ם אינו מזכיר בהלכותיו את ההשוואה בין הלבנת פנים לבין שפיכות דמים.

ייתכן אפוא שהרמב"ם הבין שדברי הגמרא באים אמנם להדגיש את חומרת האיסור של הלבנת פנים, אך אינם מתכוונים להוראת הלכה למעשה. גישה זו נאמרת בפירוש על-ידי המאירי (סוטה י, ב), שכותב שדברי הגמרא נאמר "דרך הערה" – ולא "דרך הלכה". כך בפירושו לברכות (מג, ב) מבאר המאירי שדברי הגמרא נאמרו "דרך צחות", ואין להבינם כפשוטם.

השאלה אם יש לאדם להקריב את חייו עבור ההימנעות נידונה על-ידי הפרי מגדים' (תיבת גומא, כלל ה), ומספר פוסקים ומפרשים (כולל היפני יהושע' והיעין יעקב') קובעים שאכן לא נאמר הכלל של "ייהרג ואל יעבור" בנוגע להלבנת פנים. הנושא, אפוא, נשאר ללא הכרעה.

מסירות נפשה של תמר

בהנחה, לאור הדעות הנ"ל, שאין חובה למסור את הנפש למען הימנעות מהלבנת פנים, איך ייתכן שתמר הייתה מוכנה לעשות כן? לדעת התוספות והרא"ש (עבודה זרה כז, א) אמנם מותר לאדם למסור את נפשו (לצורך קיום מצווה או הימנעות מעבירה) גם במקום שאינו חייב לעשות כן, אבל לדעת הרמב"ם (יסודי התורה ה, ד) הרי שאין כל היתר לעשות כן, וקשה אפוא – איך הייתה תמר מוכנה למסור את נפשה על הלבנת פנים?

בספר 'משך חכמה' (דברים כד, ח) מבחין הרב מאיר שמחה מדבינסק בין יהודים לבין אינם-יהודים בהקשר של מסירות נפשה של תמר. לדעתו, הרמב"ם אוסר מסירות נפש וולונטארית דווקא משום שכל יהודי שייך לקולקטיב הרחב של עם ישראל. חייהם של כל יהודי ויהודי כרוכים הם זה בזה, ולכן אין לאף יהודי רשות למסור את נפשו כשאין חובה לעשות כן – גם על קידוש השם – כיון שבכך הוא משפיע על הכלל כולו. בניגוד לכך, אינו-יהודי רשאי להקריב את נפשו גם כשאינו חייב לעשות כן, מפני שאצל גויים אין כלל של 'ערבות'. מטעם זה נהגה תמר כהוגן כשהייתה מוכנה למסור את נפשה כדי שלא לבייש את יהודה ברבים.

אפשרות אחרת עולה מתוך דברי הגמרא בכתובות (דף סז, ב), שם מסופר על מר עוקבא ואשתו, שבחרו להיכנס לתוך כבשן בוער כדי לחשוך מאדם עני (שאליו הם תרמו מכספם) הלבנת פנים (בנס, הם יצאו כמעט ללא פגע). בסיפור של מר עוקבא ואשתו מדובר על הלבנת פנים שלא במקום רבים (לא יהיו שם אנשים לבד מהם), ואם כן בוודאי שלא הייתה חובה הלכתית למסור את נפשם. למרות זאת, נראה שכיון שחיו בדרגות גבוהות ורמות בעבודת ה', סברו מר עוקבא ואשתו שמוותר להם למסור את נפשם ולא להיכשל בהלבנת פנים. ייתכן שכך ההסבר אף למעשה תמר, בו סיכנה לא רק את עצמה אלא אף את חיי עוברה (ראה הרב אשר וייס, מנחת אשר על בראשית, שמעורר את הקושי הנוסף בסכנה לעובר).

גישה אחרונה, שיש בה חריגה ניכרת מההבנה השגרתית של מעשה תמר, גורסת שתמר כלל לא הסתכנה במיתה ובמסירות נפש, שכן פירוש העונש "הוציאוהו ותישרף" אינו מיתת שריפה, אלא

עונה הטבעה (על-ידי ברזל מלובן). פירוש זה נאמר על-ידי רב יהודה החסיד (דבריו הובאו בבעל הטורים), וראה גם ב'תורה תמימה' שעומד על הסתירה בין פירושו לבין דברי הגמרא (הלומדת עיקרון של מסירות נפש מדברי תמר), ומשתדל ליישבו.

לפי הבנה זו, הרי שתמר כלל לא סיכנה את חייה, וקושיה מעיקרא ליתא.

***

חלק ד: סיפורים

סיפור א:

והנה בזמן הרמ"א היתה בת ישראל יתומה בקראקא. בהיותה יתומה מחוסרת בל, נמצא בחור המובן לשאתה לאחר הבטחת נדוניה מצד טובי העיר. זמן הנישואין נקבע לעש"ק בצהרי היום. (מנהג זה היה נפוץ בימים הקדמונים בהיותו יום בריאת האדם, ואת סעודת הנישואים היו עורבים בהשתתפות בל אנשי העיר, שהיו מביאים בל איש את מנתו לאולם). משהגיע יום הששי המיוחל, ובספי הנדוניה שהובטחו לחתן לא הושלשו עדיין ביד החתן, הודיע החתן של א יבא לחתונה - עד שיתנו לו את הנדוניה. התחילו הצדדים להתדיין והחתן הודיע של א יבוא ע ד שיקבל את הבסף שהובטח לו. הויבוחים החלו והבלה בבגדי חופתה ישבה ובבתה מרות, ובינתיים הזמן דוחק... השבת הולבת וקרבה, ואין נושאים נשים בשבת. מה לעשות, האם הבלה תשוב לביתה נבלמת? עמד הרמ"א וקרא לטובי העיר, ואמר להם, לבו והבריזו בבל חוצות העיר בשם המרא דאתרא - בל יתחילו באף בית בנסת ערבית ע ד שתגיע הודעה מטעם הרב. הברזו יצא, והשמועה נתפשטה בבל חוצות קראקא, והרמ"א פייס את החתן בבל מיני פיוס בל יבייש בת ישראל, והבטיחו לבנים ובנות שיתפרסם שמם ברחבי המדינה בנוי בחבמה בעושר ובבבוד. החתן ניאות לשאת את בלתו שמחתה דמעוטיה, והרמ"א סידר את הקידושין ושלח שליחים שאפשר בבר להתפלל ערבית ושירה אדירה פרצה בעיר. ובל בך למה - בדי לא לבייש בת ישראל.

סיפור ב:

סיפורה של מצווה

בקושי רב סחב את המזוודה שהייתה כבדה לו ביותר. החום המעיק לא הקל עליו את המשא, ועייפותו הרבה מהנסיעה הארוכה תרמה אף היא את שלה. ביציאה מתחנת הרכבת הוא תר אחר יהודי מתושבי העיר, על מנת שיראה לו היכן המלון בו הזמין לעצמו מקום לשהות בכל ימי שהותו בעיר בריסק. לאחר מספר דקות הוא פגש ביהודי שנענה בשמחה לבקשתו והסביר לו מהי הדרך לבית המלון. אולם כשראה כי אינו מבין את הוראות ההליכה, ביקש האורח מהיהודי המקומי כי ילווה אותו ויראה לו בפועל את הדרך. "גם אודה לך מאוד אם תוכל לעזור לי אף לסחוב את המזוודה הכבדה שכן עייף אני מאוד מהנסיעה הארוכה" הוסיף ואמר. לא ידע האורח כי מורה הדרך והסבל אותו בחר הינו לא אחר מאשר רב העיר הגאון רבי חיים.

כשהתקרבו לבית המלון נעמד הרב והסביר לאורח כיצד עליו להמשיך בדרך. האורח שהמחשבה על נשיאת המזוודה הכבדה לא נעמה לו, הפציר ברב שיואיל בטובו להשלים את המצוה, לקחת את המזוודה עד לבית המלון, ולא להשאירו חסר אונים באמצע הדרך. "הרי הוכחת כבר כי המשא עבורך אינו כה כבד, לעומת זאת אני בקושי מצליח להרים את המזוודה, וכל שכן ללכת איתה". אולם הרב היה תקיף בסרובו, ופנה והלך לביתו.

למחרת בבוקר, הציע אחד ממכריו של האורח לקחתו לביתו של הרב להקביל את פניו. האורח שמח על ההזדמנות להכיר את גדול הדור, רבי חיים רב העיר, וקפץ על ההזדמנות. כשהגיעו לביתו של הרב, החוויר האורח כשזיהה את הרב כאותו יהודי שסחב עבורו את המזוודה הכבדה אתמול. הוא החל להתנצל בפני הרב כשחיוורון נסוך על פניו. הרב חייך לעומתו ואמר לו כי אדרבה הוא מודה לו על שזיכה אותו במצות גמילות חסד ופריקת המשא מחברו וכו'. הרב המשיך עד שהרגיש כי דעתו של האורח נחה, אז פנה האורח אל הרב והתנצל על השאלה אותה עומד הוא לשאול את הרב: "יודע אני כי לא ראוי לשאול שאלה זו, אולם אני מעוניין ללמוד מאורחותיו של הרב - מדוע לקראת בית המלון הרב עמד מעזרתו ולא סיים את המצוה בשלמות?!". הרב חייך וענה לו: "הרי אתה לא ידעת כי אני רב העיר. מן הסתם כשהיינו נכנסים לבית המלון כשאני נושא את חפצך, היו הנוכחים מקימים קול צעקה עליך - כיצד אתה מעז להשתמש כך ברב העיר וכו' וממילא הייתה נגרמת לך בושה גדולה ביותר. לכן העדפתי לוותר על שלמות המצוה, לתת לך להקפיד עלי קצת בזה שאינני עוזר לך יותר, והעיקר שלא תגרם לך שום בושה".

סיפור ג:

סיפורה של מצווה

השערות שונות העלו בני משפחתו של הצדיק רבי מאיר חדש זצ"ל, המשגיח בישיבת חברון, לפשר בקשתו של הרב לצאת מחדרו. כחצי שעה קודם לכן, עם כניסתו של הרופא לחדרו של הרב, המאושפז בבית החולים, במטרה לקחת מדמו של הרב לבדיקה, ביקש הרב מכל הנוכחים להמתין מחוץ לחדר עד לסיום לקיחת הדם. היה ברור כי הבקשה אינה קשורה לעצם הבדיקה, שכן שעות ספורות קודם לכן, כשנוקק הרב לבדיקה כזו, לא נשמעה מפיו דרישה מהנוכחים לעזוב. לאחר שחזרו לחדרו שאלוהו לפשר בקשתו, אולם הרב סירב בכל תוקף לבאר את כוונותיו.

לאחר מספר חודשים כשאחד מבני המשפחה שב והעלה מקרה זה בפני הרב, נענה הרב והסכים לבאר את פשר בקשתו דאז. "אותו רופא שבא ליטול ממני את הדם לבדיקה הינו רופא מומחה בעל ידע נרחב. אולם בכל הקשור ללקיחת דם אינו מוכשר כל כך ואינו מוצא בקלות את הוריד הנדרש, וחששתי שהימצאותם של אנשים רבים סביב הרופא, בזמן שאינו מצליח במלאכתו עלולה לביישו, ועל כן ביקשתי מכל הנמצאים להמתין בחוץ עד שהרופא יסיים את מלאכתו".